

УДК 374.7:37.08

Войтовська О. М.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сучасні проблеми розвитку вітчизняної системи освіти дорослих в системі неперервної освіти. Показано, що підвищилася значимість для людини і суспільства продовження освіти протягом усього життя. Визначені основні тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти. Зроблено висновки, що в Україні необхідно створювати систему освіти дорослих як складову частину неперервної системи освіти.

Ключові слова: андрагогіка, освіта дорослих, післядипломна освіта, система неперервної освіти.

Зміни, що відбуваються в різних сферах життєдіяльності у багатьох країнах, спільність глобальної проблематики, вступ в епоху інформаційної цивілізації зумовили появу принципово нових проблем у сфері освіти. Підвищилася значимість для людини і суспільства продовження освіти протягом усього життя. З формуванням тенденцій до демократизації, відкритості суспільства, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій намітилися тенденції розвитку системи неперервної освіти і особливо освіти дорослих.

Аналіз наукових праць свідчить, що різні напрями неперервної освіти вивчали вчені Б. М. Андрієвський, В. І. Бондарь, С. Т. Вершловський, В. Г. Воронцова, С. У. Гончаренко, Л. І. Даниленко, П. В. Ельнікова, Ю. М. Кулюткін, В. І. Маслова, Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник, В. Г. Онушкін, В. І. Пуцова, М. І. Скрипник та ін.

Основні аспекти розвитку освіти дорослих досліджували як українські так і зарубіжні науковці, серед яких Н. В. Абашкіна, С. Г. Вершловський, Л. П. Вовк, О. В. Глузман, П. В. Горностаєв, О. В. Даринський, Є. І. Добринська, С. І. Змійов, І. А. Зязюн, В. І. Луговий, А. О. Лігоцький, Л. М. Лесохіна, В. К. Майборода, Н. Г. Ничкало, О. І. Огієнко, В. Г. Онушкін, Н. Г. Протасова, Т. Д. Шапочникова, С. О. Сисоєва, М. Ноулз, П. Джарвіс, Р. М. Сміт та ін.

Метою статті є здійснити аналіз наукової літератури щодо сучасних проблем та тенденцій розвитку освіти дорослих в системі неперервної освіти.

Неперервна освіта стала основою трансформації освітніх систем провідних країн світу з 60-х років минулого століття. Ідея неперервної освіти була започаткована П. Ленграндом (Франція, 1965 р.). Дослідження з цієї проблеми проводили й інші вчені, які жили в різних соціокультурних умовах, серед яких А. В. Даринський (Росія), Ф. Джессап (Англія), М. Дюрко

(Угорщина), Р. Турос (Польща), П. Шукла (Індія). В їх наукових працях були висловлені ідеї, спрямовані на необхідність розробки концепції, яка б теоретично обґрунтовувала процес формування цілісної освітньої системи суспільства.

Концептуальні положення щодо неперервної освіти було теоретично обґрунтовано в наукових працях В. Г. Онушкіна, який у 1967–1975 рр. Був директором Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО в Парижі. Вченим були визначені основні ознаки неперервності освіти – навчання все життя, самоосвіта, самоуправління, індивідуальність, вміння вчитися самостійно. Прийнята практично всіма передовими країнами концепція неперервної освіти висуває освіту дорослих на визначальні позиції в основних напрямках соціально-економічного розвитку сучасного світу. Освіта дорослих визначена Міжнародною конференцією в Гамбурзі (1997 р.) ключем до ХХІ сторіччя. Конференція у своїй декларації запропонувала урядам всіх держав вважати освіту дорослих одним з пріоритетних напрямів державної політики.

Концепція освіти дорослих (“adult education”) сформувалася як самостійний науковий напрям у 70-х роках ХХ ст. Формування основних принципів андрагогіки (навчання дорослих), досліджували у наукових працях М. Ноулз, П. Джарвіс, Р. М. Сміт та група вчених з Ноттингемського університету (1970 р.) У тому ж році вийшла в світ фундаментальна праця Малколма Шеперда Ноулза “Сучасна практика науки дорослих. Андрагогіка проти педагогіки”. На базі основних положень андрагогіки, висунутих Ноулзом, пропонувалось будувати освітню діяльність дорослих на співпраці зі своїм викладачем. При цьому дорослому учню відводилась активна, провідна роль.

Сутність вітчизняної післядипломної освіти визначено Законом України “Про вищу освіту” (ст. 10). В ньому зазначено: “Післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду”.

С. О. Сисоєва зазначає, що “освіту дорослих доцільно розглядати не тільки з точки зору тимчасового інтервалу навчання і професійного вдосконалення людини, не тільки з погляду необхідності пристосування до постійних змін сучасного світу (організаційних, технологічних, економічних тощо), а й у взаємозв’язку з проблемами особистісної самореалізації, знаходження нею сенсу власного життя і свого місця в суспільстві, проблемами її духовного зростання і культурного розвитку” [8]. Науковець зазначає, що “освіта дорослих має бути процесом неперервним, створюючи з одного боку можливість, а з іншого, мотивуючи людину до постійного саморозвитку, самовдосконалення впродовж життя” [8].

С. Г. Вершловський зазначає, що освіта дорослих спрямована на те,

щоб “задовольняти очікування та потреби різноманітних груп населення зайнятих у сфері професійної праці, безробітних, іммігрантів, що змінили в силу обставин звичний спосіб життя, інвалідів, осіб “третього віку” [1].

Т. Д. Шапочникова вважає, що освіта дорослих (у широкому розумінні) охоплює усі види освітньої діяльності, в котрій залучений дорослий; освіта дорослих (у вузькому розумінні) трактується як складова частина системи освіти, її відносно відокремлений різновид, основним завданням якого виступає сприяння різнобічному розвитку людини в період її самостійного життя [9].

На думку Є. І. Добринської, визначення культурних цілей та смислів освіти дорослих лежить в основі можливих відповідей на кризу освіти, кризу традиційних наукових форм її осмислення, вичерпність багатьох парадигм. І тут, зазначає науковець, не обійтись без осмислення місця освіти в культурному просторі, смислів та засобів культурно-орієнтованої педагогічної діяльності [3].

О. І. Огієнко звертає увагу на те, що ідея неперервної освіти тривалий час ототожнювалася з освітою дорослих, і робить висновок, що “неперервна освіта стала провідною характеристикою сучасної цивілізації, а освіта дорослих її усвідомленою необхідністю” [6]. На думку О. І. Огієнко причина дискусійного характеру поняття “освіта дорослих”, полягає у специфіці розвитку освіти дорослих у різних країнах, широким діапазоном її цілей і функцій; неоднозначністю розуміння категорій “неперервна освіта” та “доросла людина” [6].

На нашу думку, одна з основних проблем освіти дорослих в Україні – це недостатня розробленість нормативно-законодавчої бази з цього напрямку. У більшості розвинутих країн прийняті і реалізовані на практиці законодавчі акти, що стосуються освіти дорослих; дорослі розглядаються як особлива і достатньо самостійна сфера послуг. В Україні всі форми навчання дорослих перебувають у різноманітному підпорядкуванні, відірвані один від одної і не об'єднані державною політикою, що відповідають управлінським структурам. Теоретичну базу навчання дорослих у більшості країн світу складають концепції освіти дорослих. Навчання дорослих має свою специфіку, відмінну від звичайного процесу навчання. За кордоном вже давно напрацьований досвід у цьому напрямку.

На сучасному етапі в Україні тільки розвивається нова наука про освіту дорослих – андрагогіка (навчання дорослих), але практично навчання дорослих будується на традиційних педагогічних принципах, що істотно знижує ефективність навчання. У багатьох країнах світу для навчання дорослих використовується специфічні технології. На жаль, в Україні у процесі навчання дорослих застосовуються традиційні педагогічні технології навчання, розроблені на основі досвіду навчання студентів. Позитивно впливають на функціонування і розвиток усієї сфери освіти дорослих теоретичні і науково-методичні розробки. Проте, в Україні

фундаментальних досліджень в галузі андрагогіки, а також навчально-методичних матеріалів з цієї проблематики вкрай мало. Відсутня в Україні і система підготовки андрагогів. За кордоном контингент андрагогів – осіб, що працюють з дорослими, які навчаються, окрім викладачів, складають консультанти, тьютори, управлінці, робітники інформаційних служб, організатори навчання дорослих людей на виробництві та ін.

На думку Т. Лукіної система післядипломної педагогічної освіти в Україні потребує суттєвого реформування, а саме: 1) нормативно-правового регулювання функціонування закладів системи післядипломної освіти; 2) технологічного забезпечення та реалізації навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів; 3) ресурсного, в тому числі й кадрового, забезпечення функціонування закладів системи післядипломної педагогічної освіти; 4) науково-методичного забезпечення навчального процесу; 5) адміністративно-управлінського супроводу закладів післядипломної педагогічної освіти до навчального процесу [4].

На думку А. С. Нікуліної, “вітчизняна система післядипломної освіти має відповідати наступним вимогам: сучасному рівню розвитку навчальних закладів, запитам персоналу на підставі гнучкої взаємодії основних ланок – базової і післядипломної освіти, курсового і міжкурсного періодів; враховувати зв’язок базової освіти працівників з їх професійною діяльністю; налагоджувати взаємовплив результативності курсової підготовки і підсумків атестації кадрів; спиратися на важелі діючого матеріального і морального стимулювання процесу і результату перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів; мати гнучкий процес навчання в системі перепідготовки та курсового підвищення кваліфікації, який відповідав би інтересам кожного слухача; забезпечувати неформальний характер методичного навчання кадрів у міжкурсний період; формувати демократичний стиль керівництва в управлінні неперервною післядипломною освітою кадрів” [2].

В. Г. Кремень зазначає, що “багатоаспектність функцій і завдань післядипломної освіти, що реалізуються відповідними навчальними закладами, актуалізують необхідність визначення концептуальних основ неперервного професійного зростання громадян, постійного оновлення напрямів, змісту і форм навчання відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України, становлення демократичного суспільства” [5]. Намагання окремих дослідників покращити деякі сторони педагогічної діяльності, вважає В. Г. Кремень, “прагнення розширити професійні знання та вдосконалити вміння фахівців в педагогічній науці, модернізувати зміст і форми процесу навчання у системі підвищення кваліфікації без урахування низки чинників, передусім особистісних, не можуть вплинути на рівень їх педагогічної підготовки в системі післядипломної освіти; недостатня обґрунтованість нормативно-правової бази, невизначеність змісту, структури та цільової спрямованості педагогічної підготовки фахівців в

системі післядипломної освіти надзвичайно ускладнюють розв'язання цієї актуальної проблеми" [5].

В наукових дослідженнях Н. Г. Протасової визначені тенденції розвитку системи післядипломної освіти педагогічних кадрів, що надає можливість окреслити перспективи розвитку процесів у системі післядипломної освіти та представити напрями діяльності щодо ініціювання її саморозвитку. До них можна віднести наступні: 1) "гуманізацію післядипломної освіти педагогів, тобто прогрес системи післядипломної освіти педагогів повинен бути пов'язаним з її перетворенням на справжню, гуманітарну освіту, з винесенням на перше місце загальнокультурної складової сукупної культури педагога; 2) динамічність співвідношення теоретичного і практичного навчання в змісті післядипломної освіти педагогів; 3) підвищення інформаційної насиченості післядипломної освіти; 4) спрямування освіти фахівців на розвиток і збагачення суб'єктивної сфери особистості" [7].

Отже, на основі аналізу наукової літератури, можна сформулювати такі **висновки**: в Україні необхідно створювати систему освіти дорослих як складову частину неперервної системи освіти, для якої характерним, на наш погляд, має бути: тісні зв'язки з іншими системами неперервної освіти, включаючи міжнародні; робота має базуватись на теорії навчання дорослих – андрагогіці; широкий розвиток ринку освітянських послуг; забезпеченість навчання дорослих спеціально підготовленими кадрами; розвиток і сполучення різноманітних організаційних форм управління освітою дорослих. Необхідно розробити і прийняти закон "Про освіту дорослих", що передбачав би: інституалізацію освіти дорослих як самостійну пріоритетну сферу розвитку всієї освіти; економічне функціонування і розвиток освіти дорослих за рахунок фінансування з держбюджету, бізнесових структур, суспільних фондів і організацій тощо; Необхідно створювати нові форми навчання дорослих, ширше залучати до цього зацікавлених людей. Для визначення освітянських потреб у суспільстві і державі необхідні постійні спостереження і дослідження, а також інформування й орієнтація споживачів на ринок освітянських послуг. Політика в галузі освіти дорослих має сприяти інтеграції в європейський та світовий освітній простір.

Використана література:

1. *Вершловский С. Г.* Взрослый как субъект образования. Педагогика [Текст]. – 2003. – № 8. С. 3-8.
2. Безперервна післядипломна освіта інженерно-педагогічних працівників України [текст] / А. С. Нікуліна, В. В. Олійник, Г. П. Матвеев та ін.; АПН України; Донецький ін-т післядиплом. Освіти інженерно-педагогічних працівників. – Донецьк, 2000. – 212 с.
3. *Добринская Е. И.* Образование взрослых в культурологическом измерении [Текст] // В диапазоне гуманитарного знания : сборник к 80-летию профессора М. С. Кагана. Серия "Мыслители", Выпуск 4. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001.

4. *Лукіна Т.* Проблеми якості післядипломної педагогічної освіти [Текст] / Т. Лукіна // Післядипломна освіта України. – К. : Ін-т післядипл. Пед. освіти АПН України, 2008. Спецвипуск – С. 11-13.
5. Неперервна професійна освіта : філософія, педагогічні парадигми, прогноз [текст] : моногр. / В. Г. Кремень, В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн та ін. ; Ін-т педагог. і психолог. Проф. освіти АПН України. – К. : Наук. думка, 2003. – 852 с. – Бібліогр.: 344 назв. – ISBN 966-7587-00-2. – укр.
6. *Огієнко О. І.* Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина 20 століття) [Текст] : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України ; О. І. Огієнко. – К., 2009. – 445 с.
7. *Протасова Н. Г.* Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку [Текст]. – К., 1998. – 176 с.
8. *Сисоєва С. О.* Освіта дорослих : технологічний аспект [текст] / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – Київ, 2004. – Вип. 01. – Ч. 1. – С. 9-23.
9. *Шапочникова Т. Д.* Образование для взрослых : роль и значение в современных условиях [текст] // Вестник УРАО. – № 4 (42). – М., 2008. – 109 с.

References :

1. *Vershlovskiy S. G.* Vzroslyj kak sub'ekt obrazovanyja. Pedagogyka [Tekst]. – 2003. – № 8. – S. 3-8.
2. *Bezperervna pisljadypломna osvita inzhenerno-pedagogichnyh pracivnykiv Ukrai'ny* [Tekst] / A. S. Nikulina, V. V. Olijnyk, G. P. Matvjejev ta in. ; APN Ukrai'ny; Donec'kyj in-t pisljadypлом. Osvity inzhenerno-pedagogichnyh pracivnykiv. – Donec'k, 2000. – 212 s.
3. *Dobrynskaja E. Y.* Obrazovanye vzroslyh v kul'turologycheskom yzmerenyy [tekst] // V dyapazone gumanytarnogo znannja. Sbornyk k 80-letyju professora M. S. Kagana. Seryja "Muslytely", Vypusk 4. – SPb. : Sankt-Peterburgskoe fylosofskoe obshhestvo, 2001.
4. *Lukina T.* Problemy jakosti pisljadypломnoi' pedagogichnoi' osvity [tekst] / T. Lukina // Pisljadypломna osvita Ukrai'ni. – Kyi'v : In-t pisljadypл. Ped. osvity APN Ukrai'ny, 2008. Specvypusk. – S. 11-13.
5. *Neperervna profesijna osvita : filosofija, pedagogichni paradygmy, prognoz* [tekst] : monogr. / V. G. Kremen', V. P. Andrushhenko, I. A. Zjazjun ta in. ; In-t pedagog. I psyholog. Prof. Osvity APN Ukrai'ny. – K. : Nauk. dumka, 2003. – 852 s. – Bibliogr. : 344 nazv. – ISBN 966-7587-00-2. – ukr.
6. *Ogijenko O. I.* Tendencii' rozvytku osvity doroslyh u skandynavs'kyh krai'nah (druga polovyna 20 stolittja) [tekst] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.01. / In-t ped. osvity i osvity doroslyh APN Ukrai'ny ; O. I. Ogijenko. – K., 2009. – 445 s.
7. *Protasova N. G.* Pisljadypломna osvita pedagogiv: zmist, struktura, tendencii' rozvytku [tekst]. – K., 1998. – 176 s.
8. *Sysojeva S. O.* Osvita doroslyh : tehnologichnyj aspekt [tekst] / S. O. Sysojeva // Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka : nauk.-metod. Zhurnal. – Kyi'v, 2004. – Vyp. 01. – Ch. 1. – S. 9-23.
9. *Shapochnykova T. D.* Obrazovanye dlja vzroslyh : rol' y znachenye v sovremennuh uslovyjah [tekst]. – M. : Vestnyk URAO. – № 4 (42). – 2008. – 109 s.

Войтовская О. Н. Современные проблемы и тенденции развития образования взрослых в системе непрерывного образования.

В статье рассмотрены современные проблемы развития отечественной системы образования взрослых в системе непрерывного образования. Показано, что повысилась значимость для человека и общества продолжение образования в течение всей жизни. Определены основные тенденции развития системы последипломного педагогического образования. Сделаны выводы, что в Украине необходимо создавать систему образования взрослых как составную часть системы непрерывного образования.

Ключевые слова: андрагогика, образование взрослых, последипломное образование, система непрерывного образования.

VOITOVSKA O. N. Current problems and trends in the development of adult education in the system of continuous education.

The article considers the problems of development of national system of adult education in the system of continuous education. It is shown that increased the importance for man and society continuing education throughout life. The basic tendencies of development of the system of postgraduate pedagogical education. The findings that in Ukraine it is necessary to create a system of adult education as an integral part of the continuous education system.

Keywords: *andragogy, adult education, graduate education, continuing education.*

УДК 372.461:111

Волкова О. А.

ЗМІСТ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ТЕХНОЛОГІВ

У статті розглядається питання відбору змісту навчання англomовного професійно орієнтованого монологічного мовлення студентів напряму підготовки “Хімічна технологія”. Визначаються багаторівнева процедура та принципи відбору змісту навчання англomовного професійно орієнтованого монологічного мовлення (ПОММ) студентів цього напряму підготовки. Аналізуються та описуються компонентний склад змісту навчання англomовного професійно орієнтованого монологічного мовлення та його складові у контексті забезпечення всебічного комплексного розвитку особистості, що має знання, уміння і навички для подальшого самостійного розвитку і вдосконалення. Досліджуються та визначаються: тематика та комунікативні ситуації, найбільш вживані у професійних сферах спілкування майбутніх технологів; ролі, які вони можуть виконувати в залежності від виробничої функції; критерії та джерела відбору текстового і мовного матеріалу для формування англomовної компетентності у професійно орієнтованому монологічному мовленні студентів напряму підготовки “Хімічна технологія”.

Ключові слова: *зміст навчання, англomовне професійно орієнтоване монологічне мовлення, процедура відбору, компонентний склад, критерії відбору, фахівець напряму підготовки “Хімічна технологія”.*

Питанню відбору змісту навчання іншомовного професійно орієнтованого мовлення присвячена значна кількість наукових досліджень таких вчених як Л. Є. Алексеева, Н. Д. Гальскова, Н. І. Гез, С. П. Кожушко, Б. А. Лапидус, Л. О. Максименко, С. Ю. Ніколаєва, Е. И. Пассов, Л. А. Сажко, О. Б. Тарнопольський та інших [1; 2; 3; 6; 7; 9; 10; 11; 12 та ін.].

Проте, на сучасному етапі залишається низка невіршених питань щодо формування англomовної компетентності у ПОММ студентів окремих напрямків підготовки в немовних ВНЗ. По-перше, чинні програми не завжди враховують специфічні проблеми певних напрямів підготовки; по-друге цілі й зміст навчання ПОММ потребують уточнення і оновлення, що, в свою